

Az ideológia présében

Szigorúan ellenőrzött nyomatok.
Magyar sokszorosított grafika 1945–1961

LÓSKA LAJOS

Miskolci Galéria, 2018. IX. 22. – XI. 25.

Idén ősszel a Miskolci Galériában az eddigi biennáléktól, triennáléktól eltérően nem kortárs nyomatokat, hanem az 50-es évek szocreál grafikáit tekinthetik meg az érdeklődők. A *Szigorúan ellenőrzött nyomatok* című tárlat képgrafikánk ez idáig feldolgozatlan, 1945 és 1960 közötti időszakát tárja a nagyközönség elé. A vállalkozás hiányt pótló; a korszak építészetével, festészetével és szobrászatával számos tárlat, valamint könyv foglalkozott, a grafikát viszont valahogy elkerülte a szakma figyelme, noha a szerzők gyakran utalnak arra, hogy az etapnak a képgrafika volt a legprogresszívabb kifejezőmódja. Ez annak volt köszönhető, hogy az ideológusok és cenzorok kamaraműfajnak tartották, valamivel szabadabban fejlődhetett, mint a fontosabbnak vélt és jobban ellenőrzött köztéri szobrászat és a festészet.

Az 1950-es években a művészetet a politika szolgálóleányának tekintették, egyfajta illusztrációs eszköznek, amely kijelölt témákat – építkezés, ipari táj, gyári munka, a mezőgazdaság kollektivizálása, a békeharc stb. – ábrázol, közben pedig a szocialista realizmus győzelmét bizonyítja a formalista és dekadens polgári irányzatokkal szemben. Az etalon a szovjet művészet volt, amire konkrétan is figyelmeztetett Révai József népművelési miniszter 1949-ben a szovjet festmények kiállításán, amikor annak megnyitóján – Batsányi után szabadon – kijelentette, hogy ezek után a magyar művészek szemüket ne Párizsra, hanem Moszkvára vessék.¹ Ezt az utasítást az illetékesek annyira komolyan vették, hogy a szovjet szocialista realista művek másolására 1951-ben önálló másoló szak életre hívását tervezték a Képzőművészeti Főiskolán.²

De térjünk vissza a kiállításhoz! A kurátor, Révész Emese a következő témakörökbe szervezte a közel kétszáz darabot számláló kollekciót: Szürrealista kísérletek: az Európai

PÁSZTOR GÁBOR: *Felvonulók*, 1950-es évek vége, színes litográfia, 370x295 mm, HUNGART © 2018

Iskola köre; Heroikus realizmus: grafika a politikai agitáció szolgálatában; Expresszív realizmus: fametszet és linómetszet; Irodalmi illusztráció; Groteszk és mágiikus realizmus; Dekoratív irányok; Modern törekvések a szürnaturalizmus jegyében; Modern törekvések az emigrációban.

Ebből az alapos válogatásból írásomban természetesen csak néhány témát tudok kiemelni. Az előzményekre való emlékezéssel, az európai iskolás művészek, Bálint Endre, Korniss Dezső, Marosán Gyula munkáival

CSÁNYI ANDRÁS: *Munkás*, 1951, papír, linóleummetszet, 410x305 mm, HUNGART © 2018

indul a kiállítás, majd a szocreál grafika alapos bemutatása következik. A témakörhöz tartozó nyomatok mellé a rendező többek között a szocialista Magyarország fejlődését megynként sorra vevő, 217 lapot tartalmazó *Felszabadulási Mappák* (1959–60) anyagából válogatott. Az egyes lapok a szocialista nehézipar, a kollektivizálás mellett agitálnak, és csak kisebb mértékben jelenik meg rajtuk a privát szféra (a tanulás, a szórakozás).

Ami a művészeket illeti, az ideológiai elvárásokat elfogadók táborában egyaránt megtalálhatók az idősebb, már a két háború között is működő grafikusok, a rézkarcoló nemzedék képviselői vagy a Római Iskola néhány volt tagja, ám a prímet kétségtelenül az 50-es években frissen végzett fiatalok viszik. A nehézipar fejlődését dicsőítik például Aszódi Weil Erzsébetnek a *Sztálinvárosi nagykohó* (1950) című és a gyári munkát, a gőzmozdonyt javító munkásokat idealizáló *Szerelőcsarnok* című (1950 k.) alkotásai. A művész az első világháború utolsó előtti évében végzett a Képzőművészeti Főiskolán Olgyai Viktor növendékeként, és már a két háború között több grafikai díj tulajdonosa volt. Narratív, igényesen megmunkált rézkarcain a magyar tájat és a paraszti életet örökölte meg, így könnyen, minden skrupulus nélkül elfogadta és biztos technikai tudással meg is valósította az új

politikától elvártakat. Ugyanez elmondható a Rudnay-tanítvány Istókovics Kálmánról is. Az 50-es években a főiskolára járó fiatalok, így Kass János, Würtz Ádám, Rozanits Tibor, akik tevékenysége majd a következő évtizedben bontakozik ki igazán, természetesen vették a korszak ideológiájának követelményeit. Csak érdekességként említem meg, hogy a múlt század legjelentősebb magyar grafikus, Kondor Béla is készített néhány tematikus karcot (*Kombájn a hevesi járásban*, 1959). Sietek viszont megjegyezni, hogy ő már az 50-es évek második felére – emlékezzünk csak a *Mennyszág meghódítása* (1957) című nyomatára – kialakította egyéni stílusát; ezen a kis méretű rézkarcon szinte minden sajátos motívuma – angyalok, a repülő szerkezetek és más gépezetek – megtalálható.

A korszak grafikáját tovább elemezve feltűnhet, hogy a mindennapi életet vagy a történelmi eseményeket didaktikusan megragadó lapok egyre sematikusabbá válnak, mintha az alkotók szocialista realizmusba vetett hite egyre inkább megrendülne, és különösen igaz lesz ez az 1956-os forradalom után. Felmerül tehát a kérdés, hogy miképpen súlyozzon a rendezés a korszak művészetében, mely lapok határozzák meg leginkább annak karakterét? A gyengébb minőségű, de az időszak szellemiségét hűen tükröző vagy a kvalitásosabb, a közvetlen történésekre kevésbé reagáló?

Az anyagot végignézve úgy tűnik, hogy a rendező megtalálta a középutat: a válogatásban mindkét típusú művek szerepelnek, és jól kiegészítik egymást.

Nézzünk a tézisillusztrációk után néhány általánosabb, szimbolikus alkotást is! Közülük való többek között Bernáth Aurél színes könyomata (*Téli*), amelyen téli táj fölött egy repülő varjat látunk, Hincz Gyulának a Picasso-hatást sem nélkülöző *Lap a Béke sorozatból*

GROSS ARNOLD: *Vásárban*, 1950-es évek, linóleummetszet, 298x392 mm, HUNGART © 2018

ASZÓDI WEIL ERZSÉBET: *Szerelőcsarnok*, 1950 körül, papír, rézkarc, 492×400 mm, HUNGART © 2018

(1959) című opusza. A fiatal generációhoz tartozó Feledy Gyula már direkterben utal a jóra leselkedő gonoszra *Macska és galamb* című (1959) színes rézkarcán.

A kiállítás érzékelteti a művészeket ért keleti, konkrétan kínai hatásokat is. Hozzá kell tennem azonban, hogy ezek a lapok nem a klasszikus, zen ihlette munkák szellemiségét, hanem a 20. századi Európából importált osztályharcos szemléletű modern kínai grafika hatását tükrözik. Több magyar grafikus is járt Kínában, közülük például Makrisz Zizi kísérletezett színes fametszetein a minták beintegrálásával a művészetébe.

Külön kell szólnom Szabó Vladimírről és Gross Arnldról. Véleményem szerint az ő lapjaik a legautonómbbak, úgy stílusosan, mint mondandójukat tekintve leginkább ők távolodnak el a szocreál kívánalmaktól. Szabó Vladimír pályája a két háború között indult. A festőként is jelentős művész nyomataival sajátos groteszk kifejezőmódot

teremtett az 50-es évek grafikájában (*Régiséggyűjtő*, 1958, *A festő*, 1959). Gross Arnldrót a nagyközönség, de a szakma is első-sorban az 1960-as évek művészenek tartja, de ez korántsem igaz. Tudnunk kell, hogy a Képzőművészeti Főiskolán 1953-ban végzett, és 1955-ben díjat nyert a Krakói Biennálén, tehát már az évtized közepén, a szocreál árnyékában létrejött, álmokat, meséket megjelenítő sokalakos, sokmotívumos, mágikus realizmushoz is kapcsolódó a stílusa. Eleinte tájakat karcolt rézbe (*Nyári délután*, 1954, *Kőrös völgye*, 1959), amelyeknek aprólékosága előrevetíti főműveinek mesevilágát. A bemutatón viszont szerepel egy kuriózum is, egy kevésbé ismert linóleummetszete, a *Vásárban* (1950-es évek).

Az anyag sokrétűségét dicséri, hogy kitekint a nyugati emigráció művészeire (Fábri Rezső, Gross Bettelheim Jolán, Zilzer Gyula), felvillantja a könyvillusztrátorok (Csanády András, Csernus Tibor, Feledy Gyula, Kondor Béla) tevékenységét is, sőt néhány lappal utal a 60-as évek nagy generációjának (Baranyai András, Major János, Maurer Dóra) indulására is.

Meg kell említenem, hogy a közeljövőben megjelenik egy, a kiállításához kapcsolódó tanulmánykötet, illetve november 8-án és 9-én tudományos konferencia foglalkozik a témával.

Jegyzetek

- 1 *Kritikák és képek. Válogatás a magyar képzőművészet dokumentumaiból 1945–1975*, 1976, Budapest, 108.
- 2 *Prakfalvi Endre – Szűcs György: A szocreál Magyarországon*, 2010, Budapest, 47.

KONDOR BÉLA: *Készülődés a forradalomra*, (Dózsa-sorozat), 1956, papír, rézkarc, 205×218 mm